

Kitap İncelemesi

**“Din Psikolojisi: Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler”, Zeynep Sağır (ed.),
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2020, 303 sayfa.
ISBN: 978-605-80183-6-5, yayıncı sertifika no: 45103**

Kevser F. KARAKULUNÇ*

İnsan doğuştan getirdiği özelliklerin yanında çevresel şartlardan da etkilenen bir varlıktır. Dolayısıyla yerel ve evrensel olarak tecrübe edilen her olay insanı bir şekilde etkisi altına almaktadır. Bu durum ise dini ve manevi yönleriyle insanı konu edinen din psikolojisi için dinamik bir konu yelpazesi anlamına gelmektedir. Teorik ve pratik düzlemde din psikolojisine ilişkin çalışmalara Batı dünyası öncülük etmiştir. Bu alanda yapılacak yerel çalışmalar, kültürel ve inançsal farklılıklar dikkate alındığında önem arz etmektedir. Değerlendirmesini yaptığımız bu kitap, Türkiye’de son dönemde din psikolojisine ilişkin yapılan çalışmaların profilini sunmaktadır.

Zeynep Sağır editörlüğünde hazırlanan eser, 2019 yılında düzenlenen *Uluslararası Din Psikolojisi Toplantıları*’nın ardından Türkiye’de yapılan din psikolojisi çalışmalarındaki yeni eğilimleri konu edinmektedir. Eser sekiz başlıktan oluşmakta olup, toplamda sekiz akademisyen bölüm yazarı olarak esere katkı sağlamıştır.

“*Türkiye’de Psikoloji Sahasında Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Bir Analizi*” başlıklı birinci bölüm, kitabın editörlüğünü de üstlenen Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görevli Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Sağır tarafından yazılmıştır. Göç olgusu etrafında şekillenen bölümde, göçün sığınmacılar ve ev sahibi toplum üzerindeki etkilerinden bahsedildikten sonra, konuyla ilgili yapılan lisansüstü tezlerden elde edilen veriler NVIVO–11 programı ile analiz edilmiştir. Sağır, Suriyeli sığınmacılar üzerinde yapılan araştırmaların 2019 yılında en yüksek seviyeye ulaşmasının ardından 2020 yılında üçe kadar düşmesini, salgın şartlarında saha araştırması yapmanın zorlaşması ile ilişkilendirmiştir (s. 16). Yazarın bu haklı tespitine ek olarak salgın olgusunun psikoloji alanında hızla gündem olması da muhtemel bir sebep olarak dile getirilebilir. Sağır, son dokuz yılda Suriyeli sığınmacılarla ilgili yapılan çalışmaların 51 farklı temayı barındırdığını belirtmiştir (s.17). Bu temalardan dindarlık, kültürel uyum ve din, dini başa çıkma ve tanrı algısı doğrudan din psikolojisi alanında çalışılmış temalardır. Diğer temalara ise psikoloji ve psikolojik danışmalık ve rehberlik (PDR) alanında yapılmış olan tezler kaynaklık etmektedir. Bu bölüme dahil edilen çalışmalar din psikolojisi sınırlarını aşsa da belirlenen her bir tema göç olgusu etrafında din psikolojisi alanında farklı bağlamlarla çalışılabilecek bir potansiyel sunmaktadır. Böylece yazarın, psikoloji alanında (Suriye özelinde) göç olgusuna yönelik yapılmış çalışmaları bir arada sunma ve bu sayede yapılacak yeni çalışmalara fikir verme amacıyla yazdığı bu bölümle amacına ulaştığı söylenebilir (s. 11-12).

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. e- mail: kevser.karakulunc1@ogr.sakarya.edu.tr - Orcid ID: <http://orcid.org/0000-0002-0678-9634>.

Kitabın ikinci bölümü olan “*Fowler’dan Streib’a İnanç Gelişimi Teorisinin Evrimi*” Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Sakin Özışık tarafından kaleme alınmıştır. Din psikolojisi araştırmalarında dindarlık, inanç, maneviyat ve bunların gelişimleri ile ölçümleri temel konular arasında yer almaktadır. Dindarlık/inanç/maneviyat düzeyleri davranış, tutum ve duygulara yansıdığı için ampirik araştırmalar söz konusu olduğunda, genellikle araştırılan konu bağlamında dindarlık/inanç/maneviyat ölçeklerinden de faydalanılmaktadır. Bu ölçeklerin geliştirilmesine zemin hazırlayan teoriler ise bu durumda din psikolojisi için her daim güncelliğini korumaktadır. Özışık kaleme aldığı bölümde Fowler’a ait “inanç gelişim teorisi”nin öğrencisi Streib tarafından eleştirel olarak ele alınmasından ve bir güncelleme yaparak “dinsel tarzlar modeli”ni öne sürmesinden bahsetmektedir. Yazar bölümde öncelikle Fowler’ın inanç ve inanç gelişimi tanımlarına yer vermiş, yararlandığı gelişim teorilerini dile getirmiş ve teorisine yönelik eleştirilerden bahsetmiştir (s. 46-53). Daha sonra Streib’in Fowler’a yönelik eleştirisini ayrıntılı olarak ele alan Özışık, Fowler’ın “inanç gelişim teorisi” ile Streib’in “dinsel tarzlar modeli” ve ampirik araştırmalarındaki temel farklılıkları ortaya koymuştur (s. 53-67). Yazar bölümün sonuç kısmında, Türkiye özelinde yapılacak inanç gelişim araştırmalarında tutarlı ve uyumlu bir nitel araştırma yönteminin geliştirilmesinin önemini ve “inanç gelişim teorisi” ile “dinsel tarzlar modeli”nin bu araştırmalara ilham verici olabileceğini dile getirmiştir (s. 67-68).

Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görevli Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sağlam Demirkan’ın “*Organ Kaybı Yaşayan Bireylerin Manevi Yaşam Olguları Üzerine Nitel Bir Araştırma*” çalışması, kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Araştırmacı giriş kısmında kısaca maneviyata, güvenli ve güvensiz bağlanmaya ve bunların kayıp durumu ile ilişkisine değinmiştir (s.75-77). Çalışmanın ana kısmında ise araştırmanın yöntemi ve bulgularına yer vermiştir (s.77-121). Demirkan organ kaybına bağlı olarak diyalize ihtiyaç duyan 35 kişiden oluşan örneklem grubuna yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirlediği yedi soruyu yönelmiştir. Çalışmanın bulguları “Kayıptan Sonra Yas Evresi”, “Hastalık Sonrası Yaşamdaki Değişimler”, “Böbrek Nakli ile İlgili Düşünceler” ve “Hastalık ve Din İlişkisi” olmak üzere dört temel tema altında değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonunda yer alan tartışma ve sonuç bölümünde, kayıp olgusundan bahsedilmiş, araştırmanın bulguları bütüncül bir şekilde değerlendirilmiştir (s. 121-132). Araştırma sabır, tevekkül, teslimiyet, şükür ve dua gibi olumlu dini başa çıkmanın psikolojik sağlığa olumlu etkisini ortaya koymasından önemlidir. Ayrıca organ kaybı yaşayan hastaların karşılaştıkları zorluklara da araştırmada geniş bir şekilde yer verilmiştir. Elde edilen bulguların din psikolojisinin alt dalı olarak kabul edilen dini/manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine katkısının önemli olduğu söylenebilir. Demirkan’ın da ifade ettiği gibi bu araştırma, manevi yönü dikkate alınarak insanın bütüncül bir yaklaşımla konu edinilmesinin faydalı olacağını göstermektedir (s. 132).

Kitabın dördüncü bölümü “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Programı Öğrencilerinin Alana İlişkin Beklentileri ve Algıları*” isimli çalışmayı içermektedir. Bölüm, Mardin Artuklu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde görevli Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Apak ve Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde görevli Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Cevat Acar tarafından yazılmıştır. Ülkemizde son yıllarda popülerlik kazanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, yetişmiş insan gücü ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. İlahiyat fakültelerinde verilen eğitim, ne yazık ki uygulama sahasında öğrencilere yeterli donanımı sağlamamaktadır. Bu sebeple son yıllarda manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi veren -çoğunlukla- tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır (s. 142). Apak ve Acar çalışmalarında öğrencilerin bu alanda yüksek lisans yapma nedenlerini, eğitime yönelik beklentilerini ve alana ilişkin algılarını tespit etmeyi hedeflemişlerdir. Çalışmanın başlangıcında kısaca manevi danışmanlık ve rehberliğe ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra araştırma kısmına geçilmiştir. Bingöl Üniversitesi Manevi Danışmanlık Tezsiz Yüksek Lisans Programına 2019-2020 öğretim döneminde kayıtlı olan 9 öğrenci nitel olarak gerçekleştirilen araştırmanın örnekleme olmuştur. Araştırmacılar çalışma neticesinde, bu alanın ülkemiz için yeni bir alan olduğunu doğrular nitelikte bulgular elde etmişlerdir (s. 138-156). Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları Batı kültüründe daha önce yerini almış ve bir sisteme kavuşmuştur. Ülkemizdeki dini yaşantı, inanç durumu, din görevlileri-cemaat ilişkisi dikkate alındığında ise bir geç kalmışlık söz konusudur. Bu durumu telafi etmek için gerek teorik gerek pratik sahada alana ilişkin çalışmaların sayısının ve niteliğinin artırılması gerekmektedir. Apak ve Acar’ın araştırması bu amaçla yapılmış bir çalışma olarak önem kazanmaktadır.

“*Bazen Mizah Sadece Güldürmez: Din ve Mizah Üzerine Teorik Bir Yaklaşım*” başlıklı beşinci bölüm, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Emre tarafından kaleme alınmıştır. Emre, mizah konusunun bilimsel disiplinler tarafından ihmal edilen bir konu olduğunu dile getirmiştir. Mizah din psikolojisinin gündemine 2000’lerin başında gelmiştir, ancak ülkemizdeki çalışmalara konu olması on yıl kadar sonraya denk gelmektedir (s. 159-160). Yazar çalışmasında mizahın ne olduğu ve olmadığı üzerinde durmuş ve mizahın kökeninde yer alan gülme olgusuna dair kuramları açıklamıştır (s. 160-166). Mizahın sonuçları açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere iki kategoriye ayrıldığını belirten yazar, din ve mizahın neden rekabetçi komşular olarak görüldüğünü ayrıntılarıyla ele almıştır. Ancak Emre, din ve mizah ilişkisinin farklı yönlerden ele alınmasının bu birlikteliği rekabetçi seviyeden düzeyli bir ilişki seviyesine taşıyabileceğini dört olası katkı ile ortaya koymuş ve bu olasılıkların uygulamalı çalışmalarla sınanmaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir (s. 166-178).

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görev yapan Araştırma Görevlisi Dr. Fatma Nur Bedir tarafından yazılan “*Bir Davranış ve Anlamlandırma Pusulası Olarak Rüyaya Dair İnanç ve Tutumların İncelenmesi*” çalışması, kitabın altıncı bölümünü oluşturmaktadır. Bedir bölümde önce rüya konusuna dair teorik bilgi ve görüşleri ayrıntılı bir şekilde aktarmış, ardından iki örnekleme gerçekleştirdiği nitel araştırmasına geçmiştir (s. 183-206). Araştırmacı, dini açıdan kendilerini farklı olarak tanımlayan iki kişi ile gerçekleştirilen bu çalışmanın amacının istatistikî bilgi elde etmekten ziyade rüya fenomeninin birey nazarındaki anlamını keşfetmek olduğunu dile getirmiştir (s. 207). Çalışmada, rüya ile ilgili inanç ve tutumlar ile dini inanç ve dindarlık düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiş, kişi sekülerleştikçe rüyanın dinle bağlantılı olduğu inancı zayıflamaktadır sonucuna ulaşılmıştır. Seküler olarak tanımlanan örneklem de dindar olarak tanımlanan örneklem de dini gerekliliklerini tam olarak yerine getirmemektedir. Ancak dindar olarak tanımlanan örneklem, inanç ve tecrübi boyutta baskın bir yönelim sergilemektedir (s. 209-226). Bu veriler ışığında tespit edilen bulgu gayet anlamlıdır. Ancak bu konuda “Dindar olarak tanımlanan her birey rüyayı dinle bağlantılı olarak görmekte midir?” sorusu gündeme gelmektedir. Araştırmanın kapsamı sınırlı olduğu için bulguların da belli sınırlar içinde kalması tabiidir. Araştırma, ulaşılan bulgular ve rüya-dindarlık ilişkisini farklı araştırmalarla incelenmesi gereken bir olgu olarak sunması açısından alana önemli bir katkı sunmaktadır.

Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görev yapan Araştırma Görevlisi Bilal Kartal tarafından kaleme alınan yedinci bölüm, “*Radikalleşme Psikolojisi*” başlığını taşımaktadır. Konu araştırmacının, radikal bir örgüte katılıp daha sonra Türk Ceza Kanunu (TCK) 221 Etkin Pişmanlık Yasası’ndan yararlanarak ülkeye geri dönen 12 kişi ile yaptığı nitel çalışmayı içermektedir. Örneklem grubunun 5’i erkek 7’si kadından oluşmaktadır. Araştırmacı bu konuyla radikalleşme sürecini ortaya koyup, bu sürecin önlenmesi için çözüm önerileri üretmeyi hedeflemiştir (s. 234-236). Kartal öncelikle ilgili kavramı incelemiş, radikalleşmenin türleri ve süreçlerini ele almıştır. Ardından katılımcılara yönelttiği ve aldığı cevaplar bağlamında oluşturduğu ana başlıklar altında radikalleşme, örgüte katılım ve ayrılma süreçlerini ayrıntılı olarak incelemiştir (s. 237-257). Çalışma, radikalleşme eğiliminin bireyin hayatında nasıl ortaya çıktığını göstermesi ve bu yola giren bireyleri daha başlangıçta keşfetmeye dair ipuçları sunması açısından oldukça değerli bilgiler içermektedir. Çocukluk yıllarına dair ulaşılan bulgular, sürecin başlangıcının ebeveyn tutumlarına dayandığını göstermektedir. Örgüte katılma kararı ise inandıklarını yaşayabilecekleri bir yerde kendileri gibi düşünen insanlarla bulunma arzusuyla gerçekleşmiştir. Bu iki bulguya göre çocukluk yılları ve kendini bir yere ait hissetme duygusu, radikalleşme eğilimlerini başlamadan önlemede anahtar görevi görmektedir. Kartal, çalışmasının amacı doğrultusunda radikalleşme ile mücadele kapsamında bütüncül öneriler sunmuş, radikalleşmeyle mücadele konusunda disiplinler arası çalışmalara olan ihtiyacı ve sistematik olarak toplumsal bir iş bölümünün gerekliliğini ortaya koymuştur (s. 257-268).

University College London’da doktora öğrencisi olan Rümeyza Nur Gürbüz-Doğan’ın “*Müzik ve Maneviyat; Küllerinden Yeniden Doğan Manevi Müzik Terapi Uygulaması*” adlı çalışması, kitabın son bölümünü oluşturmaktadır. Gürbüz-Doğan makalesinde, maneviyatla müzik terapi arasındaki ilişkiyi bilimsel bir yaklaşımla ortaya koymayı ve alanda yapılacak çalışmalara yön vermeyi amaçlamıştır (s. 274). Yazarın temel olarak gündeme getirdiği iki sorun vardır. Bunlardan ilki, geçmişimizde makam müziği ile tedavi uygulamaları olmasına rağmen günümüzde müzikle terapinin Batı’nın aksine başlı başına bir tedavi yöntemi olarak ülkemizde uygulanmamasıdır. İkinci sorun ise maneviyatla ilişkili müzik terapinin ne olduğu ile alakalıdır. Günümüzde kendini manevi ama dindar değil ya da ateist olarak tanımlayan insanların sayısı giderek artmaktadır. Dolayısıyla dinden bağımsız

ama maneviyata hitap eden bir müziğin ne olabileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Yazar bu noktada ney enstrümanı ile icra edilen sufi müziğin manevi müzik olarak tanımlanabileceğini öne sürmektedir (s. 284-293).

Din Psikolojisi: Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler adını taşıyan kitap ülkemizde din psikolojisi alanında gündemde olan konulara dair fikir vermektedir. İncelenen her konu, alana ilişkin bir bakış açısı kazandırmasının yanında çalışılabilecek konulara dair de ipuçları sunmaktadır. Bu açıdan, kitap yazılış amacını gerçekleştirmiştir, diyebiliriz. Kitabın yazarları arasında alanında tecrübeli akademisyenler olduğu gibi genç akademisyenler de bulunmaktadır. İki grubun çalışmalarını bir araya getirmesi, farklı akademisyenlerin bakış açılarını, çalışma ve konuyu ele alma üsluplarını sunması açısından değerli bir çalışmadır.

Kitabın teknik yönlerini değerlendirecek olursak, öncelikle başlığın ve içeriğin uyumlu olduğundan bahsedebiliriz. Eserde üç konu teorik, üç konu ampirik ve iki konu ise hem teorik hem de ampirik olarak ele alınmıştır. Yapılan ampirik çalışmalarda kullanılan yöntem niteldir. Alan hakkında yazılan bir kitapta nicel çalışmaların örneğine de yer verilmesi, bütüncül bir bakış açısı kazandırması açısından daha iyi olabilirdi kanaatindeyiz. Kitap içerisinde atıf sistemi ve kaynakça kullanımı konusunda bölümler arası uyum gözetilmiştir. Kitapta çalışmanın amacı ve içeriğine dair bir önsöz bulunmakla birlikte sonuç kısmına yer verilmemiştir. Sonuç kısmının bölümlere ilişkin genel bir değerlendirme imkanını vermesi dikkate alındığında eksikliği göze çarpmaktadır. Genel olarak kullanılan dil alanla ilgili tecrübesi olmayanların da anlayabilecekleri sadeliktedir. Ancak kitapta okuyucuyu yoracak derecede yoğun yazım yanlışları ve Türkçe cümle kuruluşlarındaki uyumsuzluklar dikkat çekmektedir. Önemli konuların incelendiği ve din psikolojisi alanında önemli ufuklar açan böylesine önemli bir eserde “son okuma” mekanizması daha iyi işletilerek bu sorun önlenebilirdi. Her halükârda, kitabın alanda çalışmayı düşünen ve din psikolojisiyle ilgilenen herkes için faydalı olacağını söyleyebiliriz.